

BEETGUM, DE ST. MARTINUSKERK

Bij de kerkrestauratie die tussen 1972 en 1980 plaats vond onder leiding van de architect S. Lautenbach heeft het gebouw het aanzien van 1672 grotendeels herkegen. Zijn middeleeuwse voorganger werd in 1669 afgebroken nadat geconstateerd was, dat hij 'door oltheyt soo is coomen te vervallen datter geen reparereen aen bescheyden is'. De oude toren bleef bestaan. Dit in oorsprong middeleeuwse bouwwerk is in de 16de en 17de eeuw diverse malen gewijzigd en op slordige wijze hersteld met afbraakmateriaal. Het muurwerk wordt verlevendigd door segmentbogige nissen, die twee aan twee gekoppeld zijn. In de muren van de toren werd bij de restauratie een merkwaardig gemetselde trap ontdekt. Het **kerkschip**, dat tussen 1669 en 1672 op het grondplan van de voorganger werd opgebouwd is stijlvol van vormgeving en versiering. Behalve spitsbogenstijlvensters en ongelede steunberen zorgen twee poortjes voor verlevendiging van de zuidgevel. In het fronton boven het oostelijke poortje herinnert een wapenschild met opschrift aan Georg Frederick baron thoe Schwarzenberg en Hohenlansberg, bewoner van de onder Beetgum gelegen Martenastate en initiatief nemer tot de herbouw van de kerk. Het meer naar het westen gelegen poortje werd bij de kerkbouw versierd met de wapens en namen van de kerkvoogden. Een memoriesteen tussen beide ingangen bewaart de herinnering aan de eerste steenlegging in 1669. Behalve bijbelteksten uit Genesis 28:17 en

1 Koningen 8:10 verwijzen ook de omkranste doodshoofden op de poortjes ons naar de Schrift; n.l. naar Openbaringen 2: 10. De gegoten versieringen op de poortdeuren werden in 1669 vervaardigd door Gabriël Jans. Hij ontving toen 27 carolusguldens voor twee snaeckskoppen, de ringen en plaeten van de sloten van beyde kerckedeuren'.

Tegen het gesloten koor, dat slechts door gemetselde pilasters wordt verlevendigd, ligt binnen een hekwerk een 19de eeuwse grafkelder voor de familie Schwarzenberg. De kelder werd gebouwd nadat het begraven in kerken verboden werd. Bij een wandeling over het kerkhof, waarop in het voorjaar stinsflora (o.a. helmbloem) bloeit, zijn nog een aantal merkwaardigheden te zien:

- een gietijzeren pomp op de regenwaterbak, waarin het op het kerkdak opgevangen hemelwater werd vergaard;
- een natuurstenen lantaarnpaal;
- een fraaie kerkhofmuur met hoge stoepen;
- een door Joh. Koopmans ontworpen windwijzer met een afbeelding van St. Martinus op het kooreinde van het kerkdak;
- een aardig gedetailleerd ladderafdak tegen de gesloten noordmuur:
- de tegen de toren gebouwde 18de eeuwse consistoriekamer met hoge schoorsteen van de oven, waarin de kooltjes voor de kerkstoven werden aangegloeid;
- een stijlvol barenhuisje.

Het kerkinterieur heeft een gave protestantse inrichting. Het meubilair dateert grotendeels uit de bouwtijd van de kerk en is van een sobere voornaamheid, die ondanks minder geslaagde veranderingen in 1860 (o.a. aan de herenbanken) zijn statige aanzien heeft behouden.

Centraal in de opstelling van het meubilair staat de **preekstoel**, die aan de onderzijde van de kuip het jaartal 1673 draagt. Het snij- en lijstwerk werd door twee zogenaamde antieksnijdere vervaardigd. **Hendrik Jans** maakte de kapitelen en de gewrongen pilasters op de hoeken van de kuip. Daarvoor en voor de kapitelen aan de lambrizing ontving hij f 23-16-0. **Pieter Tjeerds** ontving f 96-3-0 'voor gesneden werck te weten 10 voorsten van vrouwenbancken, paneelen om de preekstoel en pilaar ande selve item het loofwerck ande konsistorijstoel en schrinkels ander de stoel met de 5 stucken vries en het paneel en schroorsels daer de hoed hangt'. De bloem- en vruchtfestoenen op de panelen van de kanselkuip en op de **zijschotten** van de **vrouwenbanken** zijn van een hoogwaardige kwaliteiten van rijkdom die in de Friese kerken verder nauwelijks wordt aangetroffen. De vrouwenbanken (open omwille van de wijde 17de- en 18de eeuwse vrouwenrokken) vinden aan de noordzijde hun tegenhangers in de gesloten mannenbanken en twee herenbanken, waarvan één een 19de- eeuwse overhuiving heeft. De kerkmuren zijn rondom bekleed met uit pilasters en panelen opgebouwde lambrizingen. De opengewerkte snijstukken in het doophek hebben niet dezelfde kwaliteit als het snijwerk op preekstoel en banken.

De kerk heeft steeds gediend als een soort mausoleum van de familie Thoe Schwarzenberg en Hohenlansberg, die een **grafkelder** bezit onder het koor van de kerk. De kelder is toegankelijk via een gemetselde trap. In de grafruimte, gedekt door stergewelven, bevindt zich nog een kist met de stoffelijke resten van Gustaaf Carlson graaf van Boringen, een natuurlijke zoon van Koning Karel X

Gustaaf van Zweden. Hij overleed in 1708 te Beetgum, waar hij zich had gevestigd na zijn huwelijk met Isabella Susanna thoe Schwarzenberg en Hohenlansberg, eerstesteenlegster van de kerk. In de kelder bevinden zich van haar en andere leden van haar geslacht nog kistplaten met gegraveerde inscripties. De rouwborden zijn uit de kerk verdwenen, mogelijk in 1795, maar bewaard bleef een bijzonder fraai zandstenen **epitaaf** met renaissanceversieringen en de uitbeelding van Openbaringen 2:10. Het werd omstreeks 1615 voor *f* 150,- vervaardigd door de bekende hardhouters Dirck Lieuwesz en Jelle Claesz en het is opgericht ter herinnering aan Johan Onuphrius thoe Schwarzenberg en Hohenlansberg, die als eerste van zijn geslacht in Friesland woonde.

Merkwaardigheden in het kerkinterieur die een speciale vermelding verdienen zijn het geborduurde knielkussen met de tekst uit 1 Kor. 13 over de liefde en het kussentje op het predikantsbankje in de kansel. Daarop staat de tekst 'Och of ik iemand hadde die mij hoorde!' uit Job 31:35. In de consistoriekamer valt een primitieve grisaille op. Het in 1826 door D.J. Hoitsma en K.M. Koopmans vervaardigde stuk draagt allegorische voorstellingen van het Geloof en de Hoop en daartussen van de Wetenschap.

Orgel

De vermaarde Chr. Müllerbouwde in Beetgum in 1725 een orgel, dat in 1861 werd vervangen door het huidige instrument dat geleverd werd door P. van Oeckelen te Haren. Het orgel dat ongewijzigd bleef onderging in 1979 een restauratie door de Firma Bakker en Timminga te Leeuwarden.

De dispositie luidt:

Hoofdwerk C-g¹¹¹

Prestant 8'
Bourdon 16'
Nachthoorn 4'
Holpijp 8'
Quint 3'
Octaaf 4'
Octaaf 2'
Mixtuur 5 sterk (discant)
Mixtuur 3-4 sterk (bas)
Trompet 8' (discant)
Trompet 8' (bas)

Bovenwerk C - g¹¹¹

Prestant 8'
Salicionaal 8' (gereserveerd)
Viola di gamba 8'
Holfluit 8' (discant)
Speelfluit 4'
Holpijp 8'
Woudfluit 2'
Clarinet 8'
Aangehangen pedaal C - d¹

S. ten Hoeve
1981

Literatuur:

- drs. G. Abma, S. Lautenbach en R. van Tuinen - Toer en Tsjerke fan Bitgum (1980).
- D.J. van der Meer - Graftschriften tussen Flie en Lauwers, dl. IV Menaldumadeel (1 959).
- S. ten Hoeve - Friese preekstoelen (1980).
- S. ten Hoeve - In oargel fan Chr. Müller yn Bitgum. Ut de smidte fann de Fryske Akademy, 12de jrg., nr. 2 (1978)